

«Діди-прадіди зуміли вижити й залишитись людьми за нелюдських обставин...»

Лариса Брюховецька

Нарешті в однієї з наших студій дійшла черга до якісної української літератури 1960-х років. Трилогію «І будуть люди» Анатолій Дімаров написав у 1964–1968 роках, час подій охоплює першу третину ХХ століття. Тоді його твір цензура безжально порізала, й тільки на початку 2000-х він зміг видати роман-епопею в повному обсязі. В ньому змальовано кілька родин, які живуть у селах Полтавщини (сам Дімаров родом звідти). Твір людиноцентричний, отож у ньому головну увагу спрямовано на психологію людини, її характер, на стосунки між людьми, тобто те, що завжди було і буде потрібним, цікавим і актуальним. Як, скажімо, актуальною є характеристика одного з персонажів: «Гаман міцно прижився в родині Івасют, і часом здавалося, що, скільки не годуй його папірцями та мідяками, йому все буде мало, він усе роззявлятиме рота, клацатиме дзьобом-защипкою». Не можна сказати, що творів цього письменника не помічали кінематографісти. 1991 року в Україні вийшов sensationний фільм Володимира Савельєва «Пам'ятай» («Ізгой») за мотивами повісті «Симон-різник», на студії «Укртелефільм» екранізовано «Постріл Уляни Кашук». Але це мізер порівняно з тим, що заслуговує на увагу кінематографістів.

І от дійшла черга до епопеї. Плідна ідея звернутися до цього першоджерела належить креативній продюсерці Олесі Лук'яненко. Із вдалим втіленням треба привітати всю команду, яку зібрав Аркадій Непиталюк на студії «FILM UA». З 14 по 19 вересня телеканал СТБ показав серіал. Режисер зазначив: «Для мене серіал “І будуть люди” цінний перш за все тим, що ця історія покаже сучасним українцям, як їхні діди-прадіди зуміли вижити й залишитись людьми за нелюдських обставин. Це буде потрібним та корисним прикладом для сьогодення».

Жанр твору автори визначили як сімейну сагу й історичну драму. Через призму життя звичайних людей показано першу світову війну, революцію, прихід і утвердження радянської влади. Це історія драматичних змін у житті персонажів, історія пристрасного кохання.

Завдання постановників чітке – правдиво показати події, про які вже немало сказано найавторитетнішими істориками, в тому числі американським професором Тімоті Снайдером у книзі «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном», з цифрами, вивіренними фактами, посиланнями

«І будуть люди» за однойменною трилогією

Анатолія Дімарова, 12 серій

Режисер Аркадій Непиталюк

Автори сценарію: Тетяна Щегельська, Тарас Антипович

Оператор Дмитро Юриков

У ролях: Катерина Григоренко, Остап Дзядек, Акмал Гурезов,

Віктор Жданов, Олена Борозенець, Костянтин Темляк,

Олександр Піскунов, Олександр Мавріц, Макар Тихомиров,

Анна Тамбова, Роман Халаїмов.

Студія FILM.UA за підтримки Міністерства культури

та інформаційної політики України. 2020

на партійні й урядові документи СРСР, раніше недоступні (тему Голодомору в мистецтві, зокрема в кіно, усіляко підтримував Президент Віктор Ющенко, який прагнув, аби людство дізналося про цей страшний злочин сталінського тоталітаризму, але його наступники її фактично ігнорували. Коли Президентом став Петро Порошенко, йому довелося вирішувати інші завдання – збереження територіальної цілісності України, й травматична історія відійшла на другий план). Тепер, коли з'явився фільм «І будуть люди...», на прикладі села Тарасівки та хутора Івасют є нагода побачити те, що діялось, і це вражає більше, ніж голі цифри, факти і казенні рядки постанов і розпоряджень.

Серіал має цікаву структуру: кожна з 12 серій названа іменем котрогось із персонажів: Свирид і Олена, Ганжа, Оксен, Тетяна, Михайло Гайдук, Олег, Олеся, Микола, Гінзбург, Твердохліб. Звичайно, персонажів значно більше (у фільмі задіяно 120 акторів). Однак сценаристи виокремили найважливіших, частина з яких, зокрема Ганжа, Оксен, Тетяна, Олег, діють фактично у всіх серіях. Твір цей і варто розглядати крізь призму персонажів, кожен із яких індивідуально неповторний. І кожного перемелював у своїх жорнах пролетарський млин.

Постаті серіалу – були вони жертвами чи катми – виразні, їх запам'ятовуєш. Це і є той ефект жанру, коли глядач єднається з персонажами, проживає їхнє життя. Режисер, оператор, художник, композитор, актори – всі творять єдиний ансамбль, змушуючи забути, що перед тобою художній твір, повірити, що на екрані справжнє життя. Хутір Івасют – ніби окрема планета. Ще до революції тут господарював Свирид Івасюта (Віктор Жданов), а потім, коли він опинився на каторзі, господарює його син Оксен (Остап Дзядек). Власник хутора є фанатом – для нього господарство важливіше за стосунки. Тетяна Світлична, донька священика, пішла заміж за Оксена, як гласить народний поговор, «на багатство». Насправді, вона пішла з розпачу – її коханий Олег (Костянтин Темляк), майбутній лікар, подався воювати за Вільну Україну. З розпачу, що не змогла втримати його, вона й пішла заміж за вдівця, якого не любила. Та коли через кілька років знову побачила Олега (він, місцевий лікар, приймав у неї пологи), минуле ожило. Після пережитих страждань вони таки поєдналися (Анатолій Дімаров говорив про біографічні мо-

Кадр з телефільму «І будуть люди...» за трилогією Анатолія Дімарова. Режисер Аркадій Непиталюк. FILM.UA, 2020.

менти твору: прототипом образу Тетяни була його мати). Тетянин брат Федір (чудова роль Олександра Піскунова), начальник районної кримінальної поліції, потрапив на хутір Івасют пораненим і закохався в Оксену сестру, красуню Олесю. І вона, проти волі брата, втекла з Федором. Хоча того юнака важко було сприймати всерйоз, тож спершу був сумнів, чи не обдурить він дівчину? Однак ми побачили цю родину вже років через вісім у фінальній серії: двійко діток, з ними живе Федорова мати, а він, за те, що відмовився відректися від батька, вилетів з кримінальної міліції, хоча й мав нагороду за знищення «банди» Гайдука. Про родину Гайдуків слід сказати окремо: разом з обома синами він пішов 1919 року в ліс, аби «не терпіти на шії комісарського чобота». У складі селянського загону чинив спротив владі (загин убивав ревкомівців у навколишніх селах). Блискуча роль Олександра Мавриця: його непокірному Михайлові Гайдуку віриш беззастережно, саме такі йшли в повстанські загони, творили Холодноярську республіку, і таких, не здатних до компромісів з більшовиками, ті називали бандитами. Проте з загonom Гайдука хвацько розправився згаданий Федір, врятувався тільки один Гайдуків син – Микола. Він подався до родича в Галичину, але в 1925 році повернувся вже під іншим іменем.

Майстерність Дімарова в тому, що його героїв не можна сприймати однозначно. Взяти Ганжу – переконаного комуніста, який прийняв більшовицьку віру, коли був ще до революції на каторзі, а повернувшись до рідної Тарасівки, став головою сільради. Він викликає до себе повагу як людина, що постраждала невинно – через кохання до Оленки, молодої дружини Сидора Івасюти. Як голова сільради, він прагне проявляти мудрість, але його спротив, коли під час колективізації його змушували грабувати односельців, закінчився для нього арештом і новою, вже радянською каторгою. Ще один образ – удова Марта, яка закохалася в Ганжу, звабила його, неодруженого, і на якийсь час їй вдалося втримати його біля себе, та невдовго, Василь покинув її, жив сам у приміщенні сільради – був міцний голова, потім полюбив «товаришку» Ольгу. І хоча вона відповіла взаємністю, але піти проти партійної дисципліни не спромоглась, на партзборах проголосувала проти свого чоловіка. Тоді Ганжа збагнув, як він помилився у своєму виборі... Допомагав Ганжі у сільраді дід Хлипавка. Прив'язався до

нього, а в рік Голодомору він, зібравши останні сили, пішов пішки до станції Хорол, аби звідти поїхати до Москви, до Сталіна, щоб захистити невинно арештованого Ганжу. Звідки йому було знати, що мислячі партійці на керівних посадах, нехай і на найнижчих, уже перестали бути потрібними владі, і їх або засилали в ГУЛАГ як дармову робочу силу, або розстрілювали. На станції дід і помер.

Серед персонажів, чиїми іменами не названо серій, окрім Марти і Федора, – чекіст Соломон Ляндер. Актор Роман Халаїмов не стримує темпераменту, аби показати безодню його, так би мовити, класової ненависті до людей. Сьогодні, на початку XXI століття, це виглядає дикістю (утім, якщо згадати розповіді полонених на Донбасі, то все повторюється), а сто років тому це було звичайним явищем, тому такі й просувалися по службовій драбині вгору, поки, врешті, не ставали жертвами тієї самої репресивної машини. Вони, з усіх сил стараючись догодити бандитській владі, знущалися над трудовим людом. Ляндер і його чекісти, можливо, дещо утрировані. Але на краще вони й не заслуговують.

Остання, 12 серія, названа «Твердохліб», показує Голодомор, мертвих, що лежать біля доріг чи на сільських вулицях, людей приречених, бо в них позабирали всі запаси харчів, які кожна сільська родина приберігала на зиму, – приходили вояки зі зброєю, «влада» зі щупами, проштрикували стріхи, долівку, подвір'я, шукали скрізь зерно. За словами історика Ольги Скороход, серіал «І будуть люди...» чи не вперше в художній формі точно відтворив технологію Голодомору. Молодому акторові театру ім. І.Франка Віталію Ажнову випало зіграти Володьку Твердохліба. Ганжа ставився до нього поблажливо, як до недоумкуватого фаната. Але ось такий а ля Шариков і посів його місце, і став виконувати «план до двору», активно грабуючи жителів Тарасівки, бо так веліла партія. Актор також не обійшовся без утрирування свого персонажа, втім, у мистецтві це має назву «увиразнення» образу.

В короткій рецензії неможливо охопити всі акторські роботи, хоча кожен без винятку виконавець заслуговує на це. Серіал підтвердив незаперечну істину: тільки справді висока якість першоджерела зробить можливою акторську самовіддачу. На завершення не можна не згадати роботу художника, який домігся достовірності і хутора Івасют (його надійно обжили, в час знімань там мешкали не тільки персонажі фільму, а й коні, кури, собака). Викликають довіру й усі інші приміщення, де відбувалися події, – не щось приблизне, а вивірене. Також слід відзначити відповідальність художниць костюмів: на серіал працювала ціла швейна фабрика, а шили ті костюми за взірцем одягу автентичного. Шкода, що Анатолій Дімаров не дожив до наших днів і не побачив, якими яскравими барвами заяснів на екрані його вистражданий твір. Глядачі (а їх за перші два тижні переглядів на каналі ютуб набралось 3,2 млн) згадують його добрим словом, адже він і за життя був письменником, якого охоче читали. Гадаю, що в тих, хто цього роману ще не тримав у руках, серіал викликав бажання прочитати його, аби продовжити знайомство з уже близькими людьми – персонажами серіалу.